

En nyttig provokasjon

Svend Brinkmann går til krig mot opplevelsessamfunnet i sin nye bok, hvor han argumenterer for at opplevelser ikke finnes.

TEKST

Daniel W. Gunstveit

PUBLISERT 30. april 2024

EMNER

kritisk psykologi

samfunnspsykologi

opplevelsesøkonomi

teknologi

BOK Opplevelsessamfunnet - om viktigheten av å innse at livet ditt er mer enn bare opplevelser

FORFATTER Svend Brinkmann

ÅR 2024 **FORLAG**

Fagbokforlaget **SIDER** 91

I påsken kom jeg tilfeldigvis over sketsjen «Alt om min onkel» fra NRK-programmet *Uti vår hage*, hvor den funksjonsfriske karakteren Svein, spilt av Bård Tufte Johansen, også *føler seg som* funksjonshemmede Truls Ove, som ble påkjørt av en leddbuss da han var tolv år gammel. Denne politisk ukorrekte, men underholdende sketsjen, fikk sin parallell i virkeligheten for et par år tilbake, da Jørund Viktoria Alme sto frem i flere medier som rullestolbruker – selv om gangfunksjonen var helt i orden. At kjønnsidentitet og biologisk kjønn ikke nødvendigvis samsvarer er veletablert, både i og

utenfor fagmiljøene, men at man kan «velge» å identifisere seg som rullestolbruker, skapte til dels sterke reaksjoner. Alme-saken (med sitt humorhistoriske forelegg) er et godt eksempel på det psykologiprofessor Svend Brinkmann kaller opplevelsessamfunnet, hvor vi forstår både oss selv og omgivelsene våre ut fra hvordan vi opplever dem. «Verden er slik jeg opplever at den er», er mantraet i denne tendensen, som Brinkmann presenterer, kritiserer og vinker farvel til i løpet av i sin knappe 90 sider nye bok.

En alvorlig toalettoplevelse

Boken begynner med en anekdote de fleste kan kjenne seg igjen i: På flyplassen blir Brinkmann bedt om å kommentere på sin *opplevelse* etter et toalettbesøk. Å bli bedt om å skåre sin *toalettoplevelse* kan virke som en bagatell for de fleste, men der andre ville nøydt seg med et forarget snøft, tar Brinkmann fenomenet på dypeste alvor og bruker det som en rampe for en underholdende og samtidig alvorlig samtidsanalyse. For opplevelsesbegrepet *er* virkelig overalt, om man først legger merke til det. Dette gjelder selvsagt også psykologien. Vi har opplevelsesbaserte terapier, erfaringsbasert læring, brukermedvirkning, erfaringskonsulenter og pasientene svarer på spørreskjema om hvordan de opplevde timen – alle faktorer som på en eller annen måte har noe med opplevelsesdimensjoner å gjøre. Mye av dette er naturligvis positivt – vi vil at pasienten skal medvirke til egen behandling – og er nok en reaksjon på psykiatriens gamle synder. Det er heller ikke kritikk av psykisk helsevern som er Brinkmanns hovedanliggende i *Opplevelsessamfunnet*. Likevel tror jeg den vil være tankevekkende lesning for psykologer som eksempel på en samfunnstendens vi som faggruppe langt på vei har beredt grunnen for.

Opplevelsessamfunnets dynamikk

I bokens første del, «Velkommen til opplevelsessamfunnet», gjennomgår Brinkmann i store sveip hvordan opplevelsesbegrepet har endt opp med å gjennomsyre måten vi møter verden og oss selv på. Opplevelsessamfunnet har medført at kvaliteter vi tidligere tok for gitt som objektive størrelser, slik som kriminalitetsrater, nå er blitt en opplevelse – «jeg føler meg utrygg» – selv om man rent objektivt er tryggere enn på lenge. Brinkmann er god på å presentere relativt komplekse dynamikker med gjenkjennelige eksempler. Bokens første del er innom så forskjellige temaer som Donald Trump, det moderne arbeidsmarkedet, «helsereligionen», kjærlighet, *opplevelsen* av mening og underholdningsindustrien. Spesielt underholdningsindustrien er et nyttig eksempel for å forstå Brinkmanns argumentasjon: Skjermlivet dreier seg i stor grad om det Brinkmann kaller et formidlet liv – noe som fjerner oss fra det umiddelbare livet, hvor vi er i kontakt med omgivelsene og hverandre.

Det er psykologiseringen som har lagt til rette for opplevelsessamfunnet ifølge Brinkmann. I takt med at psykologien har omfavnet opplevelsessamfunnets logikk, forandres måten vi ser verden på. Dette får også politiske konsekvenser – slik som under det amerikanske presidentvalget i 2020, hvor Trump nektet å godta det bekreftede valgresultatet, fordi han mente, eller *opplevde*, at resultatet ikke stemte. At

den subjektive opplevelsen får forrang over den objektive virkeligheten, er kjernen av opplevelsessamfunnets dynamikk. Dette ble også tematisert i Zimir Popovacs kronikk «Validering på avveie» i Psykologtidsskriftets aprilutgave, og underbygger at Brinkmanns kritikk av opplevelsesbegrepet kan anvendes for å forstå tendenser i samtiden.

Opplevelse som ansvarsfraskrivelse

I bokens andre del, «Det er jo *din* opplevelse!», introduserer Brinkmann to nyttige begreper. *Opplevelsesrelativisering* er ansvarsfraskrivelse begrunnet med at noe «bare er en opplevelse». Et eksempel er avfeiring av seksuell trakassering eller rasistiske ytringer som misforståelser – «det var ikke slik det var ment». Her påkaller Brinkmann en objektiv moral som ligger til grunn for resten av boken: «Det er verden som må undersøkes for å finne ut av om en kritikk er berettiget eller ikke, og ikke kritikerens opplevelse av verden, for opplevelsen i seg selv kan ikke diskuteres.» Opplevelsesrelativisering blir en måte å gjøre seg uangripelig på, siden det ikke går an å argumentere den andre ut av sin opplevelse.

«Opplevelsessamfunnet byr imidlertid på forfriskende polemikk»

Opplevelsesabsolutisme er et beslektet uttrykk som innebærer at den ytre verden samsvarer fullstendig med den indre opplevelsen. Dette fører til at spørsmålet om det er mobbing eller ikke, kan reduseres til mottakerens opplevelse – «hvis man opplever det som mobbing, så er det mobbing». I MBT-språket kaller vi dette psykisk ekvivalens. Brinkmann hevder at opplevelsesabsolutismen er en felle som ignorerer at mobbing er *handlinger*, og argumenterer for at vi må vurdere handlingen, og ikke vedkommendes opplevelse, for å avgjøre om det *er* mobbing. Vår opplevelse stemmer ikke alltid med hvordan virkeligheten faktisk ser ut, og en felles utforskning av saksforholdene vil øke sannsynligheten for at vi finner frem til det rette svaret. Det høres unektelig forlokkende ut.

Opplevelser finnes ikke

I bokens siste del, «Farvel til opplevelsessamfunnet!», presenterer Brinkmann sin mest kontroversielle påstand: *at opplevelser ikke finnes*. Vi må finne andre måter å beskrive vår væren i verden på. Den siste delen av boken krever mest arbeid av leseren, kanskje spesielt om leseren er psykolog – for er det ikke i stor grad opplevelser psykologien som vitenskap befatter seg med? På ingen måte, argumenterer Brinkmann. Som så ofte ellers i hans forfatterskap, vender han seg til de gamle grekerne for kunnskap. Han bruker blant annet Aristoteles' atferdsfokus og søken etter det gode som en alternativ måte å være i verden på. Heller enn å befatte seg med opplevelser som indre modeller for livene vi lever, argumenterer Brinkmann for at vi skal vurdere handlingene, som i mobbeeksempelet ovenfor. For det er noe passivt med å «ha en opplevelse». Brinkmann

ønsker en forskyvning fra substantiv til verb – vi *har* ikke en opplevelse av verden, vi *opplever* den gjennom sansene våre, altså gjennom handlinger. Det kan høres som semantisk kverulering, men har stor betydning, siden det innebærer at vi går fra å være observatør til aktør i verden.

Det er kort mellom referansene i denne tredje delen, noe som gjør det vanskeligere å henge med enn ellers i boken. En del av teoriene kunne vært grundigere presentert, slik at det ble enda tydeligere hvordan de underbygger Brinkmanns påstand om at opplevelser ikke eksisterer. Samtidig demonstrerer han tydelig i denne delen hvor nyttig kritikken av opplevelsessamfunnet kan være, som i møte med klimakrisen. Klimakrisen er et faktum, ikke en opplevelse. Ethvert forsøk på å gjøre krisen til en subjektiv mening, blir et tilfelle av opplevelsesrelativisering («jeg mener at dette er naturlige temperatursvingninger»), og noe som strider mot de objektive fakta, og derfor ikke kan være sant, selv om det *føles* slik.

Et forsvar for intensjonen

Brinkmann argumenterer overbevisende for at opplevelseslinsen kan være en konstruktiv modell for samfunnskritikk, men tidvis blir modellen litt for snever. Jeg hadde også ønsket meg at han boret enda dypere i enkelte av tematikkene som ikke er så svart-hvitt og som ikke er så lett å avgjøre ut fra objektive fakta, slik som rasisme og diskriminerende atferd. Det er også noe kunstig med det strenge skillet mellom opplevelse og handling – det kan føre til en nedvurdering av intensjon. «Hvor kommer du fra?» er et spørsmål der både intensjon, kontekst og de subjektive erfaringene til både avsender og mottaker vil avgjøre om spørsmålet er diskriminerende eller ei. Brinkmann adresserer noe av denne kritikken, men slipper tak i den litt for raskt til at jeg er fullstendig overbevist. Selv om jeg ikke er enig i at vi kan pensjonere opplevelsesbegrepet riktig ennå, er jeg etter endt lesing enig i at opplevelsessamfunnet har gått litt langt. «Det er forskjell på å leve et liv og å oppleve et liv», som han skriver i boken. *Opplevelsessamfunnet* byr imidlertid på forfriskende polemikk, og jeg leser den som en nyttig provokasjon. Vi har godt av at kritiske tenkere som Svend Brinkmann rister litt i treet vi sitter i. Kanskje faller noen frukter ned.

Merknad. Ingen oppgitte interessekonflikter

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 61, nummer 5, 2024, side 344-346

TEKST

Daniel W. Gunstveit